

Ἦ ἀγαστὴ μνήμη
κ. Μητρώου Α. Σταμούλη
Ἰερέως.

Ο ΜΕΓΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΕΡΕΜΙΑΣ Β' Ο ΤΡΑΝΟΣ

ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ *

Τῇ ἀγαστῇ μνήμῃ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. Π. ΣΤΑΜΟΥΛΗ
† 20 Νοεμβρίου 1934

Ad. N. Anagnostou
Θεσσαλονίκη
τ.σ. 1935

Ι. Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου νὰ κάμω ἑναρξίν τῶν διαλέξεων αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος καὶ ἐκλέξας θέμα τῆς διαλέξεώς μου τὰ κατὰ τὸν μέγαν Πατριάρχην Ἱερεμίαν τὸν Β' καὶ τὴν καθόλου κατάστασιν τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν ἰστ' αἰῶνα, δίκαιον νομίζω νὰ δικαιολογήσω ἑμαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς Θρακὰς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀκροατάς μου διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Καὶ τοὺς μὲν Θρακὰς ἐνδιαφέρει ὁ κλεινὸς Ἱερεμίας ὡς Θραξ αὐτός, τῆς θρακικῆς Ἀρχαίου γένος καὶ θεόμματος, ἐκ τῶν μάλιστα ἐξεχόντων ἱστορικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας ἐκείνης, ἡ ἐξοχωτάτη προσωπικότης τοῦ Γένους κατὰ τὸν δεύτερον τῆς οἰκτρᾶς δουλείας αἰῶνα. Προβάλλει δὲ αὐτὸν ἡ Θράκη ὡς τίτλον τιμῆς διότι ἡ χώρα ἐκείνη, ἀποτέλεσασα ἐπὶ 16 αἰῶνας τὴν ἐνδοχώραν ἢ μεσογαίαν τῆς μεγάλης παρὰ τὸν Βόσπορον τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρωτεύουσας, ἐγγύτερον παντὸς ἄλλου τμήματος τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος παρηκολούθησε καὶ ἠσθάνθη τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας ἐκείνης τοῦ ἔθνους, πρώτη ἐδοκίμαζε τὰς ἀπληχίσεις τῶν θριάμβων τοῦ ἱπποδρόμου διὰ τὰς νίκας τῶν μεγάλων στρατηγῶν καὶ βασιλέων κατελευταία ὡς πιστὸς στρατιώτης ἀπέδωκε τὰς τιμὰς εἰς τὸ πεσὸν μεγαλεῖον τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Θράκη διατελέσασα πάντοτε οἰονεὶ συνέχεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέπνεε τὴν ζωὴν αὐτῆς εἰς εὐρείαν ἀκτίνα μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Ροδόπης καὶ ὅτε οἱ ξένοι καὶ βάρβαροι κατακτηταὶ παρεβίασαν τὸν μέγαν τοῦ Αἴμου περίβολον, ἡ Θράκη στενώτερον συνδεθεῖσα μετὰ τῆς πρωτεύουσας, διὰ τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως, Στενημάχου, Ἀρχαίου, Μεσημβρίας, Σωζουπόλεως, Σηλυβρίας κτλ., διωχέτεσε τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἕως οὗ ὁ τουρ-

*) Διάξεις ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν συνελεύσει τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου», εἰς τὰς 2 Φεβρουαρίου 1934

κικὸς ὁδοστρωτῆρ ἤνοιξε νέους ὀρίζοντας εἰς τὸν βίον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Θράκη ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἴτε ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς ὡς ἑλληνικὴ χώρα παρυσιαζομένη εἴτε μονομερῶς ἄνδρας ἱστορικοὺς ἐκ τῶν τέκνων αὐτῆς διακριθέντας ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἔθνους προβάλλουσα εἰς τὴν ἐκτίμησιν ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, πλὴν τῶν Θρακῶν, ἀκροατάς μου ἐνδιαφέρει ἡ ἀνασκόπησις τοῦ ἔθνικοῦ βίου κατὰ τὸν σκοτεινὸν δεύτερον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αἰῶνα ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπέροχος προβάλλει ἡ μορφή τοῦ μεγάλου θρακὸς πατριάρχου.

2. Ἱερεμίας ὁ Β'. μᾶς μεταφέρει εἰς τὰ μέσα τοῦ ἰσ' αἰῶνος, ἕνα, τὸν πρῶτον ἀκριβῶς, αἰῶνα μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, αἰῶνα ἐρειπίων, ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν, αἰῶνα λιποθυμίας καὶ σκοτεινῶν. Ὁ ὑποδουλωθεὶς χριστιανικὸς κόσμος τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης κατάπληκτος ἐξηκολούθει νὰ βλέπῃ τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν νέων κυρίων πρὸς κατακτήσεις καὶ ἄλλων χωρῶν πέραν τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβους, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν. Καὶ τὴν κατάπληξιν ταύτην οὐχὶ ὀλιγώτερον συνεμερίζετο ἢ ἐκεῖθεν τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Ἀδρίου Εὐρώπῃ, ἢ Εὐρώπῃ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ἀγώνων καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἢ Εὐρώπῃ τοῦ ἀπαισίου Φιλίππου β' τῆς Ἰσπανίας, τοῦ φοικώδους Ἑρρίκου η' τῆς Ἀγγλίας, ἢ Εὐρώπῃ τῆς φοβερᾶς ἐπαναστάσεως τῶν χωρικῶν τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ αἱματηροῦ γάμου τῆς νυκτὸς τοῦ ἁγ. Βαρθολομαίου. Ἡ Συρία, ἢ Παλαιστίνη, ἢ Μεσοποταμία, τὸ Κουρδιστὰν καὶ ἢ Ἀραβία τῆς Ἀσίας, ἢ Τριπολίτις, ἢ Τύνις, τὸ Ἀλγέριον τῆς Ἀφρικῆς κατεκτιθήσαν· οἱ ἱππῶται τῆς Ρόδου ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονήσου· ἢ Βιέννη πεντάκις εἶδε πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς τοὺς φοβεροὺς γενιτσάρους τοῦ αἰμοβόρου Σελήμ τοῦ α' καὶ Σουλεῦμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, κατεκτιθήσαν δὲ καὶ ἐληλατήθησαν ἢ Οὐγγαρία, ἢ Κροατία καὶ Σλοβενία· ὁ δὲ Φραγκῖσκος α' τῆς Γαλλίας, πρῶτος χριστιανὸς ἡγεμὼν καὶ συμμαχίαν συνῆψε μετὰ τοῦ Σουλεῦμὰν (1535) κατὰ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Καρόλου ε' τῆς Γερμανίας καὶ ὠδήγησε τὸν τουρκικὸν στόλον λεηλατοῦντα μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Ἡ ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν ἰδέα εὐρωπαϊκῆς Σταυροφορίας πρὸς ἐκδιώξιν τῶν τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ φόβου τῆς ἐγκαταστάσεως τούτων εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης, πρὸ τοῦ φόβου μὴ ὁ ἅγιος Πέτρος τῆς Ρώμης ἀκολουθήσῃ τὴν τύχην τῆς ἁγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

3. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἀφέθη διὰ τοῦτο ὅλως ἀνυπεράσπιστος καὶ ἀβοήθητος ὑπὸ τῆς ὁμοπίστου Δύσεως, ἢ

όποια ἢ ὅλως ἠγνόει ἢ ἀμυδροτάτην παράστασιν εἶχε περὶ τῆς ἐν Ἀνατολῇ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως. Ἐνῶ οἱ φυγάδες τοῦ 1453 περιέφερον εἰσέτι τὰ ράκητων καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ μέχρι τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἀγγλίας, ἐνῶ σοφοὶ Ἕλληνες ἐδίδασκον ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Φερράρᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, πολλοὶ δ' Ἕλληνες νέοι ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν ἔτι εὐρισκομένων χωρῶν, τῶν ἰονίων νήσων καὶ μάλιστα τῆς Κρήτης, ἐσπούδαζον εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Β. Ἰταλίας, αὐτὴ δὲ ἡ Βενετία ἦτο κέντρον συναντήσεως καὶ πνευματικῆς καὶ ἐμπορικῆς συνεργασίας πλείστων ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐγνώριζον τὴν κατάστασιν τῶν δουλευόντων ὁμοφύλων καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτοῦ μετέδιδον τὰ κατ' αὐτήν, παρὰ πάντα ταῦτα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐπίστευον ὅτι ἡ τουρκικὴ κατάκτησις ἐσάρωσε τελείως ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἄνδρες δὲ σοβιροί, ὡς οἱ γερμανοὶ κατηγγηταὶ τῆς Τυβίγγης Μαρκτίνος ὁ Κρούσιος καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέου καὶ ὁ πολὺς Φίλιππος Μελάγγων, ὁ κυριώτατος τοῦ Λουθήρου συνεργάτης, νομίζοντες ὅτι ἐν Ἀνατολῇ εἶχεν ἐκλίπει πᾶν ἕγνος χριστιανισμοῦ, μετ' ἐκπλήξεως «ἐμαθον ὅτι ζῶπιον Χριστοῦ Ἐκκλησίας οὐκ εὐκαταφρόνητον αὐτόθι λοιπὸν ἔστι».

4. Οἱ ἐν Εὐρώπῃ πρόσφυγες Ἕλληνες βλέποντες τὰ ἀγαθὰ τῆς σχετικῆς ἐκεῖ εὐνομίας ἐν μέσῳ ὁμοπίστου κοινωνίας, ὑπὸ τὸ ζεῖδωρον τῆς Ἀναγεννήσεως πνεῦμα, περιέγραφον εἰς τοὺς ξένους διὰ μελανωτάτων χρωμάτων τὴν ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τοὺς τούρκους κατάστασιν, ἵνα προκαλέσουν τὸν οἶκτον καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων, εἰς βάρος μόνων τῶν κατακτητῶν. Πλησιεστέρα ἐν τούτοις ἔρευνα καὶ τότε ἐξ αὐτοψίας καὶ σήμερον διὰ τοῦ ἀφθόνου ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐρευνητοῦ, διαφωτίζει τὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς ὄντως ἀπαισίας καὶ οἰκτρᾶς, ἀλλὰ καὶ καταμερίζει τὰς εὐθύναις αὐτῆς δικαιότερον. Ὡς εἶνε γνωστὸν οἱ Τούρκοι, ὀλιγάριθμοι κατακτηταὶ εὐρυτάτης χώρας μετὰ πολυαριθμότερον πληθυσμὸν καὶ ὑπέρτερον πολιτισμὸν, δὲν ἀφωμοίωσαν τοὺς κατακτηθέντας, ἀλλ' ἀφήσαντες ἄδικτον τὸ θρήσκευμα καὶ τὸ κοινωνικὸν αὐτῶν καθεστῶς, ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτοὺς μόνον οἰκονομικῶς, αὐτοὶ περιορισθέντες εἰς τὴν ἐξασφάλισιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας αὐτῶν διὰ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν ὀργανώσεως. Ἡ περιοδικὴ ἀφαίμαξις διὰ τοῦ παιδομαζώματος καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν μεγιστάνων ἔπληττον πάντως τὸν ἀτομικὸν καὶ οἰκογενειακὸν βίον τῶν χριστιανῶν, ἐφ' ὅσον διήρκεσεν ἡ περίοδος τῶν κατακτητικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας, τὸν 15' καὶ 16' καὶ ἐφ' ὅσον οἱ σουλτᾶνοι αὐτοὶ προσωπικῶς διηύθυνον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὅτε ὅμως ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ ἐμετριάσθη καὶ τέλος περιορίσθη, οἱ δὲ σουλτᾶνοι κλεισθέντες εἰς τὸ χαρέμι παρέδωσαν τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ τὴν πολυπληθῆ αὐ-

λικὴν ἱεραρχίαν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν παντὸς εἴδους καὶ φυλῆς τυχοδιώκται ἀρνησίθρησκοι, ἢ κατάστασις ἀπέβη οἰκτροτέρα καὶ ὄντως ἀξιοθρήνητος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν. Ἡ ἔλλειψις κοινῆς νομοθεσίας καὶ ἡ ἐλευθέρα προσφυγὴ εἰς τὸ δίκαιον τοῦ Κορανίου, τὸ ὁποῖον ἠρμηγνέυετο κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀντιλήψεις τοῦ καθῆ, τὰς ὁποίας συνήθως καθωδήγει καὶ διεφώτιζεν ὁ ἦχος ἢ ἡ στυλπνότης τοῦ χρυσοῦ, ἤνοιξαν διάπλατα τὰς πύλας εἰς τὴν ἐξαχρεΐωσιν καὶ διαφθορὰν τῶν χαρακτήρων οὐχὶ μόνον εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς κρατοῦντας, ἀλλ' εἰς τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν πολυπληθεστέρων ἐξ αὐτῶν, τῶν Ἑλλήνων. Οἱ τοῦρκοι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ περιορισμένου ὑλιστικοῦ τῶν βίου τῶν χαρεμίων καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς θέσεώς των, τὴν ὁποίαν ἀδρῶς ἐξηγόραζον ἀπὸ τῆς ἀπληπτίας τῶν μεγαστάνων τῆς πρωτευούσης. Οἱ Ἕλληνες πλουτοῦντες ἐκ τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν φόρων ἢ τῆς προμηθείας ἱματισμοῦ καὶ τροφίμων τοῦ στρατοῦ, τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πασάδων, ἐθεράπευον καὶ ἱκανοποιοῦν τὰς φιλοδοξίας αὐτῶν, διὰ δημοδοκίας ἐξασφαλίζοντες μίαν προσοδοφόρον θέσιν, παύοντες ἢ μεταθέτοντες ἢ διορίζοντες ἓνα ἀρχιερεῖα, ἐκτοπίζοντες ἓνα ἐπίφοβον καὶ εὐτυγῆ ἀντίπαλον.

5. Εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ δὴ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς τῆς Τουρκίας, ὅπου μάλιστα ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀπετελεῖ σχετικὴν μειονότητα, ἡ περιορίζετο εἰς τοὺς διοικητικὸς καὶ δικαστικὸς ὑπαλλήλους τὸ βῆρος τῆς δουλείας δὲν ἦτο πολὺ ἐπαισθητὸν. Λήγοντος τοῦ ἰσ' αἰῶνος κατηγγέλθη ἐπισήμως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὸ τοῦ κλήρου τῆς Ἄρτας ὅτι «οἱ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς σταυροπηγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις ἱερομόναχοί τε καὶ μοναχοὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν ταύτην τῆς Ἄρτης καὶ περιεστοῦντες ἐν αὐτῇ καθ' ἐκάστην αὐθαδῶς καὶ ἀδεῶς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ πολλάκις εὐρίσκονται ἀσχημονοῦντες (συμφθειρόμενοι καὶ αἰσχρῶς μγνύμενοι) οὐ μόνον μετὰ κοσμικῶν γυναικῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ μοναζουσῶν καὶ ὅτι πολλαὶ γυναῖκες κοσμικαὶ καὶ μονάζουσαι εἰσερχόμεναι ἐν τοῖς ἀνδρῶσι μοναστηρίοις εὐρίσκονται κοιμώμεναι ἐκεῖ νύκτας πολλάς». «Ὅτε δὲ ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου ἠθέλησε νὰ κωλύσῃ τὴν τοιαύτην ἀκοσμίαν «πολλοὶ τῶν ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν ἐκείνων καὶ ἄλλων προσώπων κατέδωκαν αὐτὸν καὶ τὸν ἔξαρχον Νίκωνα εἰς τὸν καθῆν τοῦ τόπου, εἰς τὸν ἐμίνην καὶ εἰς τὸν μουφτεὴν καὶ μεγάλως ἐζημίωσαν αὐτούς».') Ὁ ἐπίσκοπος Δουνοπόλεως Γαβριὴλ κατεμαρτύρει τῶν χριστιανῶν εἰς τοὺς τούρκους, ἐστεφάνωσεν ἑπταετῆς κοράσιον, καὶ

1) Σ ἄ θ α, Βιογραφ. Σχεδίασμα κτλ. σ. 179.

ἄλλην κόρην μετὰ παιδὸς ἔννεαετοῦς, ἐχειροτόνησε 17ῃ νεανίσκον εἰς ἱερέα ἀντὶ 3000 ἄσπρων. Ἡ ἀτασθαλία τῶν καλογήρων εἰς τὰς ἐπαρχίας ἠνάγκασε τὴν μεγάλην σύνοδον τοῦ 1593 ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀθηνῶν Θεοφάνους, νὰ λάβῃ αὐστηρὰ κατ' αὐτῶν μέτρα, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηταί¹⁾ δι' αὐτοὺς παρὰ τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα καὶ πολλὰ παρόμοια, μαρτυρούμενα ὑπὸ τῶν χρονογράφων, σημειωμάτων εἰς ἐπαρχιακοὺς ἐπισκοπικοὺς κώδικας, εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν συγχρόνων ἀνδρῶν καὶ εἰς μέτρα ληφθέντα ὑπὸ πατριαρχῶν ἢ συνόδων πρὸς περιστολὴν ποιικίλων κακιῶν καὶ ἠθικῶν παρεκτροπῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τὸν ἱστ' αἰῶνα, ἡ δουλεία ἔπλευσε νὰ εἶναι φοβερὰ οὕτως, ὥστε νὰ ἀνακόπη πᾶσαν ἐλευθέρων ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

6. Ὅσον καὶ ἂν φανῇ σήμερον παράδοξον, ἡ ἐλευθερία αὕτη ἐξεδηλοῦτο καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πανισχυρῶν καὶ ἀγρόπνων φρουρῶν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἱστ' αἰῶνος, τῷ 1592 ὁ ἀκόλουθος τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας τσέχος von Mitrovitch εἶδεν ὁμάδα ἑλληνίδων εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πομπωδῶς συνοδεύουσιν εἰς γαμήλιον λουτρόν τὴν ἑσπέραιαν κόρην πλουσίου καὶ εὐγενοῦς ἑλληνοῦ, τῆς ὁποίας ὁ μνηστήρ ἀνεμείετο μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ Κρήτης, ὅπου ἐταξείδευσε ὅπως φέροι τὰ γαμήλια δῶρα. Τῷ 1545 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καλοῦ πατριάρχου Ἱεροσίου τοῦ Α', οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ οἱ Καραμανῖται, οἱ καὶ μέχρι τοῦ ἱθ' αἰῶνος περιβόητοι Καραμανλήδες τῆς Σταμπούλ, θορυβῶδεις ἐξώρμησαν πρὸς τὴν Παμμακάριστον, τὸ τότε Πατριαρχεῖον, ὅπου συνεδρίαζεν ἡ σύνοδος πρὸς ἐκλογὴν νέου πατριάρχου, καὶ εἰσβλόνητες εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως συνέλαβον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς χειροπόδαρα καὶ κατεβίβασαν οὕτως εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀπειλοῦντες τὰ ἔσχατα ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐκλέξουν τὸν συμπολίτην αὐτῶν Νικομηδεῖας Διονύσιον τὸν Β' (1545—1555). Τῷ 1579, ὅτε, κατόπιν ὀργιστικῶν τοῦ μυτιληναίου τυχοδιώκτου Παχωμίου Πατέστου, τοῦρκοι τσαούσηδες ἀπεσταλμένοι ἐκ τῆς αὐλῆς 3 ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπήγαγον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου τὸν Πατρ. Ἱεροσίαν τὸν Β', ὁ δὲ Πιχώμιος ἀνευ ἐκλογῆς εἰσώρμησεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ κατέλαβεν αὐτό, οἱ χριστιανοὶ ἀνάστατοι ἔσπευσαν εἰς πολυπληθῆ διαδήλωσιν πρὸς τὰ ἀνάκτορα καὶ θορυβῶδῶς ἐπέδωκαν ἀναφορὰν καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἀποστέρουσι τὸν ἐπιβάτην τοῦ θρόνου. Καὶ δὲν ἐσήμαινον μὲν πάντα ταῦτα ὅτι ἡ σκηνὴ δὲν θὰ μετεβάλλετο μετὰ μικρὸν εἰς εἰκόνα βίας καὶ

1) Ζωηρότατον χαρακτηρισμὸν τῆς ἀθλίας συμπεριφορᾶς τῶν καλογήρων τότε ἔγραψε πρὸς τὸν Ἱεροσίαν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ Μελέτιος ὁ Πηγᾶς (Δελτίον Ἱστ. καὶ Ἀρχ. Ἑταιρείας 1883 σ. 44.

αὐθαιρεσίας καὶ δὲν θὰ συνελαμβάνετο ἡ ὄραία νύμφη ὅπως κλεισθῆ εἰς τὸ χαρέμι γέροντος ἀυλικοῦ τσαούση καὶ μετ' ὀλίγον ἀπαγχονισθῆ μετὰ τοῦ μνηστῆρός της εἰς μεγάλην πλατεῖαν ὑπὸ τοὺς θρόνους καὶ τοὺς λυγμοὺς τῶν ὀθωμανίδων, αἱ ὁποῖαι ἀπέκλαιον τὴν εἰς τὸν θάνατον ὀδηγούμενην νεαρὰν καλλονήν. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένων ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα παραλλήλως ὑπῆρχε καὶ ἡ αὐθιγασία τοῦ τούρκου δεσπότη, ἐλευθέρου ἐρμηνευτοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου τοῦ Κορανίου, καὶ ὁ ἰκανῶς ἐλεύθερος βίος τῶν ἐκτὸς τοῦ νόμου τούτου ὑπηκόων χριστιανῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινωνικὴν γραπτὴν ἢ ἄγραφον νομοθεσίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν συνεκρούετο πρὸς τὸ Κοράνιον.

7. Ὅτι ὅμως περισσότερο ἐμετρίαζε τὰς ἐκδηλώσεις τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας καὶ βίας ἦτο ἡ ἀπληστία τῶν τούρκων, οἵτινες διαρπάσαντες καὶ δαπανήσαντες τὸν ὑλικὸν πλοῦτον τῶν κατακτηθέντων καὶ τὴν ἄφθονον λείαν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς κατακτήσεως αἰῶνα, ἀνίκανοι δὲ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ δημιουργήσουν καὶ δημιουργήσαντες καὶ ἰδιωτικὸν θησαυρὸν, ἐξῆλθον εἰς βάρος τῶν ὑπηκόων χριστιανῶν, τῶν μόνων ἐργαζομένων, πωλοῦντες τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας ὑπηρεσίας πρὸς αὐτοὺς. Ταῦτα δυστυχῶς ἐνωρίτατα ἐδίδαξαν αὐτοὺς αὐτοὶ οἱ ὑπῆκοοι, καὶ πρωτηγωνίστησαν ἐν τούτῳ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες καὶ ἡ λαϊκὴ ἀριστοκρατία, ἧτις κατὰ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς κατακτήσεως πεντηκονταετίαν προήλθεν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν βυζαντινῶν ἐπιφανῶν οἴκων καὶ τῶν διὰ τοῦ ἐμπορίου εὐπορησάντων δραστηρίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου σπουδαγίδου ἀρχιερέως, τοῦ Τραπεζοῦντος Συμεῶν, ὅστις ἵνα γίνῃ πατριάρχης προσέφερε διὰ τοῦ σουλτανικοῦ γυναικωνίτου χρήματα, τὸ λεγόμενον πεσκέσιον, ἡ δωροδοκία ἀπέβη τὸ εὐκολώτατον μέσον πρὸς κατάληψιν οὐ μόνον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ παντὸς μητροπολιτικοῦ τοιούτου. Τὸ κακὸν ἤρχισεν ἤδη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ τοῦ β' καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι σχεδὸν τοῦ τέλους τοῦ ἰη' αἰῶνος, ἡ δὲ κακοήθεια αὕτη συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξυτελισμοῦ τοῦ χειροφιλήματος· ὁ πατριάρχης προσκομίζων τὸ πεσκέσιον ἠσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ σουλτάνου καὶ τότε μόνον ἐλάμβανε τὸ σχετικὸν μπεράτι, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκάστοτε ἀνενοῦντο τὰ προνόμια τοῦ πατριαρχίου. Ταχέως ὅμως ἡ δωροδοκία ἐπεξετάθη ἀπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἀυλικούς ἀπὸ τοῦ Μ. Βεζίρου μέχρι τοῦ καπῆ-ἀγά καὶ τοῦ τελευταίου τσαούση. Ἀπὸ τῶν πρώτων 500 ἄσπρων τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος Συμεῶν, τὸ σουλτανικὸν πεσκέσι ἀνῆλθε τῷ 1574 εἰς 2,000 φλωρία, τῷ δὲ 1580 ὁ ἄθλιος Πατέστος ἀνεβίβασεν αὐτὸ εἰς 10.000 φλωρία, πλὴν τῶν ἄλλων ὅσα εἰς διαφόρους ἀυλικούς ἐδαπάνησε. Τὸ δὲ πε-

σκέσιον τοῦτο ἀνενοῦτο εἰς ἕκαστον νέον ἐκλεγόμενον σουλτάνον. ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν Ἱερεμίαν β' ἐφ' οὗ ἀπέθανε Σελήμ ὁ β' καὶ διεδέχθη αὐτὸν Μουράτ ὁ γ' (1574—1595). Εὐνόητον εἶναι ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα ἐξευρίσκοντο συνήθως διὰ δανείων ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ παρὰ τῶν πλουσίων ἐλλήνων ἐμπόρων τῆς πρωτεύουσας, ἐνίοτε δὲ καὶ παρ' Ἑβραίων τοκογλύφων, καὶ πολλάκις οἱ δανεισταὶ θορυβῶδως ἀνερχόμενοι εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἀπήτουν τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανεισθέντων ἢ τῶν τόκων τὴν καταβολήν. Εἰς τὸν Πατριάρχην ἦτο ἀνατεθειμένη καὶ ἡ εἰσπραξίς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ χαρατζίου ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν κατ' ἐπαρχίας μητροπολιτῶν, νέα αὕτη πηγή παντοειδῶν καταχρήσεων. Ἡ καθυστέρησις τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου τούτου ἐπεβάρυνε τὸ ταμεῖον τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον ἠναγκάζετο νὰ ἀποστέλλῃ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς πρὸς εἰσπραξίαν, αἵτινες πολλαχοῦ προσέκρουον εἰς τὴν πενίαν τοῦ λαοῦ ἢ εἰς τὴν κακοπιστίαν τῶν ἀρχιερέων. Τῷ 1594 πολλοὶ ἐπίσκοποι τῆς Πελοποννήσου, ἡγουμένου τοῦ Κερνίτζης Ἀρσενίου «συνωμόσαντες» ἠρνήθησαν νὰ καταβάλουν τὸ συνοδικῶς ἀποφασισθέν καὶ ἐκτάκτως ἐπιβληθέν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς χρηματικὸν βοήθημα πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρέους, ἀνερχομένου τότε εἰς 80 φορτώματα, δηλ. εἰς 20 περίπου ἑκατομύρια σημερινῶν δραχμῶν. Τὸ ταλαιπωρὸν Ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον ἐπεβαρύνετο ἐκάστοτε καὶ διὰ τῶν ἀτομικῶν δαπανῶν τῶν πατριαρχῶν, οἵτινες συνῆπτον δάνεια εἴτε διὰ τὰς ἐπισκοπὰς τοῦ Πατριαρχείου εἴτε διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν ἰδίων αὐτῶν συγγενῶν. Ὁ πατριάρχης Θεόκλητος ὁ β', ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως (1585—1587) κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς πατριαρχείας του συνήθροισεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν 55 φορτώματα τ. ἔ. 13.000.000 δραχμῶν, ἐκδίδων πολλάκις εἰς τοὺς δανειστὰς εἰκονικὰ χρεωστικὰ εἰς βάρος, τοῦ ταμεῖου. Ὁ δὲ θεῖος αὐτοῦ Μητροφάνης ὁ γ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ἱερεμίου, ἀποθνήσκων ἐδήλωσεν ὅτι τὰ χρέη αὐτοῦ ὀφείλει νὰ πληρώσῃ ὁ διάδοχός του.

8. Μεγάλῃ πληγῇ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἰσ' αἰῶνος ἦσαν οἱ ἄρχοντες κληρικοὶ τοῦ Πατριαρχείου, οἱ ὀφικιαῖοι δηλ. τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὁ Μ. Οἰκονόμος, ὁ Μ. Χαρτοφύλαξ, ὁ Μ. Σακελλάριος, ὁ Μ. Ἐκκλησιάρχης, ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος, ὁ Πρωτονοτάριος, ὁ Ρεφερενδάριος, ὁ Μ. Ρήτωρ, ὁ Μ. Λογοθέτης. Οὗτοι διατηροῦντες τὴν παράδοσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τοῦ Πατριαρχείου, ἀποτελοῦντες τοὺς ἀμέσους τοῦ πατριάρχου βοηθούς, γνωρίζοντες δ' οὕτω τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἤσκουν μερίστην ὁσπὴν ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου. Οὐ μόνον εἰς ἐκάστην πατριαρχικὴν ἐκλογὴν αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐκ τῶν παρασκηνίων ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς διευθύνοντες ἢ βοηθοῦντες τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτῶν ὑποστηρικτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκλεγομένους Πατριάρχας ἤξιουν νὰ ἔχουν ὄργανα

αὐτῶν. Ἦδη ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐπαύριον τῆς ἀλώσεως, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου, ἐσημειώθη ἡ ἐπιβλαβὴς δρασὶς αὐτῆ τῶν «κληρικῶν ἀρχόντων» καὶ αἱ συχναὶ μεταβολαὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου κατὰ τὴν πρώτην πενηκονταετιάν εἰς αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀφείλονται 1). Ἰωάσαφ ὁ Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς (1555—1565), ὁ δὲ ξικέλευθος πατριάρχης, «ἤλθεν εἰς πολλὰ σκάνδαλα μετὰ τῶν τιμωτῶν κληρικῶν καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων», διότι «ἐταπείνωσε τοὺς κληρικούς καὶ πλέον παρανομίας δὲν ἔκαμναν, ἀλλὰ μῆτε ἀδικοκλησίαν, καὶ ἔτρεμάν τον πολλὰ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοί, διότι ἦτο πολλὰ φοβερός, καὶ οἱ νοτάριοι δὲ τὰ γράμματα μὲ τὰ χέρια τους δὲν τὰ ἔδιδαν, μόνον ἀπὸ τὴν σκάλαν τὰ ἔδιδαν τοῦ καλογέρου καὶ τὰ ἐβούλωνε καὶ πάλιν τὰ ἔδιδε κάτω. Ἐμισοῦσαν τον γοῦν οἱ κληρικοί καὶ ἔπασχαν κρυφὰ νὰ τὸν ἐβγάλουν», λέγει ὁ σύγχρονος σχεδὸν χρονογράφος. 2)

9. Ἐτερος πολὺ σπουδαιότερος παράγων τῆς κακοδαιμονίας περὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν καὶ Ἐθνικὸν κέντρον ἦσαν οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, τὰ λείψανα τῆς πρόην βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οἱ μετὰ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως πενηκονταετιάν ἀνακίψαντες καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος, τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφυίας αὐτῶν ἐπιβλήθεντες εἷς τε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ὀμοφύλους. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Ράλληδες, οἱ Μαμαληδες, οἱ Νοταράδες, οἱ Μουζάλωνες, οἱ Τρανοί, οἱ Βατάτζαι, οἱ Διπλοβατάτζαι, οἱ Ἀσάναι, οἱ Χρυσολωράδες, οἱ Λασκάρεις, οἱ Εὐγενικοὶ καὶ ἄλλοι διεσπαρμένοι ἐν Πελοποννήσῳ, Πόντῳ καὶ Θράκῃ ἰδίᾳ ἐν Ἀγχιάλῳ, Μεσημβρίᾳ, Ἀδριανουπόλει καὶ ἐν Κ)πόλει, μὲ κυρίαν ἔδραν τὸν Γαλατᾶν, ἔνθα ἐξηκολούθει νὰ συγκεντρώνεται ὁ ξένος καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐμπορικὸς πληθυσμὸς, συμπαγέστερος ἢ ἀλλαχοῦ τῆς πρωτευούσης. Τινὲς ἐξισλαμισθέντες ἀνῆλθον εἰς ὑπάτα διοικητικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ὡς ὁ τραπέζουντιος Ἀμηρούτσης καὶ ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, ὁ περιώνυμος Μαχμουτ πασσᾶς· ἄλλοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτησαν καὶ συνδεόμενοι μετὰ ἰσχυρῶν αὐλικῶν ἢ ἄλλων ἀρχόντων, διὰ τοῦ πλούτου ἐξησφάλιζον οὐ μόνον ἄνετον βίον, ἀλλὰ καὶ τιμὰς καὶ ἐπιροὴν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν ὀμοφύλων. Ἄλλοι τέλος εἰσεχώρησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Ράλληδες, οἱ Νοταράδες, οἱ Τρανοὶ καὶ εἰς τινες ἄλλοι. Πάντες οὗτοι σχεδὸν ἐκαλλιέργουν ἀδρῶς καὶ τὴν παιδείαν καὶ ἀπετέλεσαν κατὰ τοὺς δυστήνους ἐκείνους τῆς γενικῆς ἀμαθείας χρόνους, ὅτε εἶχεν ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισὺν αἰῶνα ἐκλίπει ἡ

1) Ἀθ. Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 13—14 (ἔκδ. Ἀφθονίδου 1870).

2) Σίθα, Β. οἰγραφικὸν Σχεδιάγραμμα περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου τοῦ β'. σ. 8.

παιδεία παρὰ τῷ λαῷ, τὴν ἡγέτιδα τάξιν τοῦ ἔθνους, ἣτις ἦτο ὅλως φουσικὸν νὰ συγκεντρώσῃ τὰ νέα ιδεώδη τοῦ ὑποδούλου ἔθνους, τὰ ὁποῖα συνίσταντο, ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς ἀλώσεως, εἰς τὴν ἀνάκτησιν πάλιν τοῦ ἐλευθέρου βίου. Μιχαὴλ ὁ Καντακουζηνός τῷ 1576 μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδη γλῶσσαν τὴν Ἀβγουσταίαν ὁμολογίαν τῶν προτεσταντῶν. Ἐτερος δὲ Καντακουζηνός ἐκ τοῦ ἐν Γαλατῶν κλάδου τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου οἴκου εἶχε βιβλιοθήκην ἐκ παλαιῶν χειρογράφων καὶ διὰ τὴν πώλησιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς χειρογράφου κώδικος τῶν πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκ. Συνόδου ἐζήτησε 200 δουκάτα. Τὸ δὲ ἔθνος δεχόμενον τὰ ιδεώδη ταῦτα καὶ πιστεῦον εἰς αὐτά, κατὰ τὰς «καιρικές, ὡς ἔλεγε, περιστάσεις», εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους συνεκέντρωσε τὰς ὑποκαρδίους αὐτοῦ περὶ ἀπελευθερώσεως ἐλπίδας. Μιχαὴλ τις Σφυρός ἐκ Μονεμβασίας γράφων πρὸς Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλῶν, πρωτονοτάριον τοῦ Πατριαρχείου, ὀνομάζει τὸν Μιχαὴλ Καντακουζηνὸν «τὴν τῶν Γραικῶν ἐλπίδα». Ὁ δὲ Στέφανος Gerlach, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κ)πόλει Γερμανικῆς Ἡεσβετίας, γράφει πρὸς τὸν Μαρτίνον Κρούσιον τῷ 1576 «Ἄρχων σήμερον τῶν Ἑλλήνων εἶναι Μιχαὴλ ὁ Καντακουζηνός, διευθυντὴς τῶν τουρκικῶν ἀλυκῶν, νῦν ζῶν ἐν Ἀγκιᾶλφ».

Ὁ Καντακουζηνός οὗτος στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ἐκ Βοσνίων Μεχμέτ Σόκολη πασσᾶ τοῦ Μ. Βεζύρου, εἶχε τόσον πλοῦτον, ὥστε μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου τῷ 1571, ἔδωκεν εἰς τὸν Σουλτάνον ἕξ ἰδίων 15 πολεμικά πλοῖα «τριήρεις» ὡς ὀνομάζει αὐτὰς ὁ Κρούσιος.)

10. Ἡ ἐθνικὴ ὅμως αὕτη ἱστορικὴ ἀριστοκρατία περιῆλθε δυστυχῶς εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς κληρικοὺς ἄρχοντας, ἀξιοῦσα αὕτη νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου, ἀφοῦ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ δὲν ἦτο μόνον ἐκκλησιαστικὴ ἀλλὰ καὶ κοινωνικοπολιτικὴ, ὡς ἐκ τῶν προνομίων, δι' ὧν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ περιεβλήθη ὁ πατριάρχης. Ὡς εἶναι εὐνόητον πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἤγοντο ὑπὸ ἐλατηρίων καθαρῶς ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐνεργείας τῶν ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας. Χρησιμοποιοῦντες τὸν πλοῦτον, τὴν ἐπὶ τὸν χριστιανικὸν λαὸν ἐπιβολὴν καὶ τὴν εὐνοίαν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν πασάδων ἀπέβησαν θρασεῖς ἐνίοτε τυραννίσκοι, ἀληθεῖς Κατιλίνας τοῦ δουλεύοντος ἔθνους, ὥστε κατὰ τὸν 17' αἰῶνα νὰ λεχθῆ ἡ περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ὡς εἰπόντος «ἢ μοῦ δίδεις ἐξουσίαν ἢ χαλῶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ ἐρεῖπιά της Κατιλίνας θάπτομαι». Τὴν δυσφορίαν κατὰ τῶν λαϊκῶν τούτων ἀρχόντων δὲν παρέλειπον νὰ τονίζουσι ἐκάστοτε οἱ

κληρικοί άρχοντες του Πατριαρχείου. 'Ο ειρημένος Πρωτονοτάριος Ζυγομαλᾶς αποκρινόμενος εις τόν υπό του μονεμβασιώτου ανταποκριτού του χαρακτηρισμόν του Μιχαήλ Καντακουζηνού ώς «ἐλπίδος τῶν Γραικῶν» ἔγραψε «Μή πεποιθάτε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων».

11. 'Εν μέσῳ τῆς αὐτῆς θλιβερᾶς καταστάσεως τῆς 'Εκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἐκλήθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον 'Ιερεμίας ὁ Β' ἀπὸ Λαρίσης. Κατήγετο ἐκ τῆς 'Αγγιάλου παρὰ τὸν Εὐξεινον, ἔνθα εἶχον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως συγκεντρωθῆ αἱ στενῶς συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς οἰκογένειαι τῶν Παλαιολόγων, Καντακουζηνῶν καὶ 'Ασάνηδων, οἱ τελευταῖοι οὔτοι ἀπόγονοι τῶν ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος τελείως ἐξελληνισθέντων Βουλγάρων πριγκήπων τῆς τελευταίας δυναστείας τῶν 'Ασάν ἢ 'Ασέν. 'Ἦτο δὲ ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Τρανῶν, τοῦ ὁποῦ οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι ἐπέζησαν μέχρι σχεδὸν τῆς τελευταίας καταστροφῆς τῆς πόλεως ἐκείνης, καλούμενοι Τρανοὶ ἢ καὶ Τρανούληδες. 'Εγεννήθη τῷ 1536 καὶ ἐξεπαιδεύθη πιθανώτατα ἐν τῇ πατρίδι του, ἔνθα ἡ συρροὴ τόσον ἐπιφανῶν γενῶν δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξίν, ἂν μὴ σχολείων συγκεκροτημένων, πάντως πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, διδασκόντων ἰδίᾳ τὰ τέκνα πλουσίων ἢ ἄλλως ἐπιφανῶν οἰκῶν. Μέχρι τοῦ 1565, ὅτε εὐρίσκομεν αὐτὸν μόλις πρὸς τριακονταετῆ μητροπολίτην Λαρίσης, δὲν γνωρίζομεν τὴν σταδιοδρομίαν του. 'Ὡς διδάσκαλοι αὐτοῦ φέρονται ὁ Πελοποννήσιος φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ Θωμᾶς Νοταρᾶς ὁ 'Ελεαβούλλκος, 'Αρσένιος ὁ Τορνόβου, Δαμασκηνὸς ὁ Στουδίτης, Ματθαῖος ὁ Κορητικὸς καὶ 'Ιεροθέος ὁ Μονεμβασίας, ὁ ὅσον αὐτὸν ἀγαπήσας καὶ δι' ὄλου τοῦ βίου ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τοῦ μεγάλου πατριάρχου. 'Ἡ ἐν τῇ αὐτῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ προαγωγή αὐτοῦ εἰς μητροπολίτην Λαρίσης δύναται νὰ ἐξηγηθῆ μόνον ἐκ τῆς ἐνωρὶς ἀναγνωρισθείσης ἀξίας του ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς 'Εκκλησίας, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν στενῶν καὶ συγγενικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς Παλαιολόγους καὶ Καντακουζηνούς καὶ τοὺς Ράλληδες, οἵτινες μεγίστην τότε ἤσκουν ὄσπῃν εἰς τὰ πράγματα τῆς 'Εκκλησίας. Μιχαήλ ὁ Καντακουζηνὸς ἀπολαύων τῆς εὐνοίας καὶ προστασίας τοῦ ἰσχυροῦ Μ. Βεζίρου Μεχμέτ Σόκολη πασσᾶ¹⁾, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν κληρικῶν ἀρχόντων τοῦ Πατριαρχείου συνετέλεσεν εἰς τὴν καταδίκην καὶ καθάρσιν 'Ιωάσαφ τοῦ Β' τοῦ Μεγαλοπρεποῦς (1555-1565), ἀνθρώπου πλουσίου καὶ μεγαλοπράγμονος ἀλλ' αὐστηροῦ καὶ περιο-

1) 'Εκ προσωπικοῦ λόγου (διότι διαλυθέντος τοῦ γάμου 'Ιωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ μετὰ τῆς κόρης τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μίρτζεα, ὁ 'Ιωάσαφ ἐξήγησε καὶ ἔδωκεν αὐτὴν γυναῖκα εἰς τὸν ἀνεψιὸν του.

ρίσαντος τὰς ἀτασθαλίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου καὶ συγκαλέσαντος εἰς μεγάλην σύνοδον τὴν Ἱεραρχίαν, πρὸς ἐπιβολήν, φαίνεται, περισταλτικῶν μέτρων κατὰ τῆς ἐπηρείας τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων. Ἡ μεγάλη Σύνοδος, ἐκ 53 ἀρχιερέων, κατεδίκασε καὶ ἀπηγόρευσε τὴν σιμωνίαν, εὐρύτατα ἀσκουμένην ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ ὑπὸ τοῦ καθαιρεθέντος Ἰωάσαφ. Δὲν κατήργησεν ὅμως τὸ Ἐμπατήκιον, τὸ ὁποῖον ἦτο μόνιμος πρόσδοσις τῶν ἀρχιερέων, καὶ τὸ ὁποῖον τώρα οὗτοι διπλασιάσαντες καὶ τριπλασιάσαντες ἀνεπλήρωσαν τὴν ζημίαν ἐκ τῆς περιστολῆς τῆς σιμωνίας. Εἰς τὸν κενωθέντα πατριαρχικὸν θρόνον ἐξελέγη ὁ προστατευόμενος τοῦ Καντακουζηνοῦ Μητροφάνης ὁ γ'. ὁ ἀπὸ Καισαρείας (1565—1572). Ὁ νέος πατριάρχης ἦτο γνωστὸς ἐκ τῆς προτέρας δράσεώς του ἀλλὰ δικαίως ἢ ἀδίκως ὑποπτος ἐπὶ φιλολατινισμῶ, διότι ἀπελθὼν εἰς Ἰταλίαν, ἐπεσκέφθη τὸν πάπαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο πειθηνίον ὄργανον τῶν πατριαρχικῶν κληρικῶν καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις εἶχε καὶ τὸ πατριαρχικὸν ὀφράκιον τοῦ Δομεστίκου. Ἐπειτα ὅμως ἐπανεισήγαγε τὴν σιμωνίαν καὶ ὡς λέγει ἡ πατριαρχικὴ ἱστορία «ἐγινόνταν ἄνθρωποι δαίμονες ἀρχιερεῖς, διότι ὠρίζαν οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Μιχαὴλ καὶ ὁ κὺρ Μητροφάνης· καὶ ἦτον πᾶσα παρανομία καὶ ἀκαταστασία καὶ ἄνθρωπος νὰ φάγη ψωμί εἰς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἦτον, μόνον ἔρημον ἔμεινεν . . . ἐρήμαξε δὲ παντελῶς». Αὐτὸς ὁ Μητροφάνης ἔμεινεν ἔξω τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὰ εὐρυχωρότατα κτήματα του εἰς τὴν ἀγ. Παρασκευὴν (Χάσκιοι) μετὰ τῶν συγγενῶν του, ὑπὲρ τοῦ πλουτισμοῦ τῶν, ὁποῖων ἐφρόντιζε. Περιελθὼν ὅμως εἰς ὄψιν πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ὁ Μητροφάνης ἐξηναγκάσθη εἰς παραιτήσιν (4 Μαΐου 1572) καὶ τῇ ἐπιούσῃ 5 Μαΐου Σύνοδος ἐξ 20 ἀρχιερέων παρόντος καὶ συνεδριάζοντος καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ μετὰ τῶν κληρικῶν ἀρχόντων τοῦ Πηχίου ἐξέλεξε «τὸν πανιερώτατον καὶ θεοκόσμητον μητροπολίτην Λαρίσης κὺριν Ἱερεμίαν» ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 40. Ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ὀφειλομένη πάντως καὶ εἰς τὸν πανίσχυρον τότε συμπολίτην αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Καντακουζηνόν, ἀπήχησεν εὐμενῶς πανταχοῦ τοῦ ἔθνους. Οἱ κληρικοὶ τῆς Παμμακαρίστου καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες ἐνθουσιωδῶς ἐξεφράζοντο περὶ τοῦ νέου Πατριάρχου. Ὁ σοφὸς Μανουὴλ ὁ Μαργούνιος ἐκ Παταύτου καὶ ὁ Σευῆρος Γαβριὴλ ἐνθουσιωδέστατα γράφουσι πρὸς αὐτόν, διότι ἡ ἐκλογὴ του ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας πάντων ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους. Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Ἱερεμίου ὑπῆρξεν ἡ διὰ τῆς ἐκλεξάσης αὐτὸν συνόδου νέα καταδίκη καὶ ἀπαγόρευσις τῆς ἐπαισχύντου σιμωνίας καὶ ἡ κατάργησις τοῦ Ἐμπατηκίου, τοῦ ὁποῖου τὴν κατάργησιν ἐγένετο μέχρι τότε. Μεθ' οὗ ἐσπευσε νὰ θεραπεύσῃ τὰ δεινά, ὅσα ἀπὸ πενηκονταετίας καὶ πλέον ἐδημιούργησαν τὸ χάος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Φρονημώτατα ἐξοικονόμησε πολλὰ προσωπικὰ ἐπείγοντα ζητή-

ματα' εἰς μὲν τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Μητροφάνην, καίπερ πλουσιώτατον, ἔδωκεν ἐκ περιτροπῆς «πρὸς ἀνάπαυσιν» τὰς ἐπαρχίας Χίου καὶ Λαρίσης· ἀλλ' ὁ Μητροφάνης τὴν μὲν Λάρισαν ἐπώλησεν ἐπιτηδείως εἰς ἄλλον, εἰς δὲ τὴν Χίον οὐδέποτε ἀπῆλθεν, καὶ «ἐβράστα» αὐτήν, ἀλλὰ παρέμεινε ἐν Κ)πόλει ὁραδιουργῶν ἐκ τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς ἀγ. Τριάδος κατὰ τοῦ Ἱερεμίου, ὅστις οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ διὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπὸ τῆν ἀλλήν τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς τὸν συνήθη τόπον τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ἐκπτώτων πατριαρχῶν, τὸ ἀγ. Ὄρος 1)· τὸν Λαρίσης Ἰωάσαφ, στερηθέντα τῆς μητροπόλεώς του διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ἐπανόδου τοῦ ἀδίκως ἀπομακρυνθέντος ἐκεῖθεν Λαρίσης Δανιήλ, ὁ πατριάρχης ἀποκατέστησεν εἰς τὴν κενὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων. Ἡ Σύνοδος τῆς 5 Μαΐου 1572, κοινῇ συναινέσει πάντων ἔδωκεν ἄδειαν εἰς τὸν Ἱερεμίαν ἀπεριόριστον τοὺς ἀπειθοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ αὐθαδῶς ἐπιπηδῶντας ταῖς μητροπόλεσι, ζώντων ἔτι τῶν προστατούντων αὐτῶν, καὶ τοὺς καθαίρεσιν ὑποστάντας νομίμως εἶτα καὶ αὐθις ἐνοχλοῦντας καὶ παραβαίνοντας, ὡς οἶόν τε παιδεύειν καὶ παραδιδόναι τῇ ἀρχῇ ἀνευθύνου τοῦτου (δηλ. τοῦ Ἱερεμίου) μένοντος, εἴγε καὶ αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν ἀνήσωνται». Καὶ ἡ μὲν ὅλη πληρεξουσιότης ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, οἷαν ἀμυδρῶς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, ἀξιοσημείωτον ὅμως εἶναι τὸ τέλος αὐτῆς· ὡς ἀποτελεσματικὸν δηλ. μέσον ἐπιτυχίας τῶν ἀτόπων ἀπαιτήσεων καὶ παραβάσεων τοῦ κλήρου προϋβάλλετο ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀλλαξοπιστίας. Τὰ γενναῖα τῆς συνόδου μέτρα πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς καταστάσεως δὲν ὑπεχώρησαν οὐδὲ πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου. Ἐν τούτοις ὁ μέγας Πατριάρχης δὲν ἔκαμεν εὐρεῖαν χρῆσιν τῆς πληρεξουσιότητος ταύτης.

12. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας προσεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν ὅσους ἠδυνήθη ἐκ τῶν διακρινομένων ἐπὶ παιδείᾳ εἴτε ἐντὸς τοῦ Κράτους εἴτε εἰς τὸ ἐξωτερικόν, πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἐν τῇ διοικήσει καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς παιδείας. Οὕτως ἐπανειλημμένως ἐκάλεσεν ἐξ Ἰταλίας τοὺς δύο σπουδαίους νέους Ἐμμ. τὸν Μαργούνιον καὶ Γαβριήλ

1) 8 Ἀπριλίου 1574. Βλ. Γενναδίου ἑπ. Ἡλιοπόλεως : Φωτίεια I. σ. 2—3 καὶ Μ. Πρωτοσυγγέλλου Ἀθηναγόρα : Δί' ἱστορικαὶ μοναὶ τῆς νήσου Χάλκης. Κ)πολις 1921 σ. 62—63.

τὸν Σευῆρον, ἐκ τῶν ἄριστα συγκεροτημένων ἀνδρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ 1στ. αἰῶνος, τοὺς μετὰ μικρὸν ἐπισκόπους Μάξιμον τὸν Μαργουίνιον Κυθήρων καὶ Γαβριήλ Σευῆρον Φιλαδελφείας. Δίδων αὐτὸς τὸ παράδειγμα ζήλου ὑπὲρ τῶν γραμμάτων, ἠεροῦστο σοφῶν διδασκάλων, ἐνέκυσεν εἰς τὴν μελέτην τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον, κατόπιν ἐπιμελοῦς παρασκευῆς καὶ χρησιμοποιοῦν πρὸς τοῦτο τὴν δημοδυστέραν γλῶσσαν, καταληπτὴν εἰς τὸν λαόν, ἐνῶ ἠρέσκετο γράφων εἰς καλλιπεῖν διάλεκτον καὶ ἐδέχετο τὰς ἀττικίζουσας ἐπιστολάς τοῦ Μαργουίνιου, χρονολογουμένας ἐπιχαρίτως κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀθηναϊκὸν ἡμερολόγιον καὶ διηγηθισμένας μὲ ὄρκους εἰς τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα. Τῷ 1574 ἀπέθανεν ὁ σουλτάνος Σελῆμ Β'. ὁ μέθυσος, καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν νέον Καλίφην Μουράτ τὸν γ' (1574—1595) προσφέρων τὸ σύνθημα πεσκέσιον ἐκ 2000 φλωρίων καὶ ἀνεγέωσε, κατὰ τὰ εἰωθότα, τὸ μερεσίον τῶν προνομίων του. Μετὰ τοῦτο ἐπελήφθη τῆς συμπληρώσεως τοῦ πατριαρχικοῦ μεγάρου, συμφώνως πρὸς τὰς τότε ἀνάγκας πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν παρεπιδημούντων ἀρχιερέων, συμπληρῶν οὕτως εὐρύτερον τὸ ἔργον τοῦ ἐκ τῶν προκατόχων τοῦ Ἰωάσαφ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀνεκαίνισε δὲ πλουσιώτατα καὶ κομψότατα καὶ τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν καὶ θαυμασίου πατριαρχικοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον μετὰ 20 ἔτη περισωθέντα κατὰ τὴν διαρπαγὴν τῆς Παμμακαρίστου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀποτεθέντα εἰς τὸ νέον Πατριαρχεῖον, ἀνεκαίνισε μετὰ ἑνα αἰῶνα ὁ Δημήτριος Καντακουζηνός.

13. Ἐν μέσῳ τῆς πολυσχιδοῦς ταύτης ἀνορθωτικῆς καὶ δημιουργικῆς ἐργασίας ὁ Ἱερεμίας ἐκλήθη γὰ μετάρχη τῆς συγκλονιζούσης τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην θρησκευτικῆς πάλης, τὴν ὁποῖαν προὐκάλεσεν ἡ Μεταρρυθμισίς τοῦ Λουθήρου, ἀποσχίσασα ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μέγα μέρος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Οἱ Λουθηρανοὶ ἐπιζητοῦντες ἔρεισμα καὶ βοήθειαν κατὰ τῆς Ρωμ. Ἐκκλησίας ἤλπισαν νὰ στηριχθοῦν εἰς τὸ κῦρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ὀλίγα ἔτη πρότερον ἐπεχείρησε τοῦτο ὁ Μελάγχθων ἀνεπιτυχῶς· ἤδη δὲ οἱ καθηγηταὶ τῆς Τυβίγγης Μαρτίνο Κρούσιος καὶ Ἰάκωβος Ἀνδρέου διὰ τοῦ παρὰ τῆ Γερμανικῆ Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει Στεφάνου Gerlach ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ὑποβάλλοντες τὴν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν, κατήχησιν δηλαδὴ τῆς νέας Ἐκκλησίας, καὶ ἐπιζητοῦντες ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν. Ὁ Πατριάρχης καὶ αὐτὸς καὶ μετ' ἄλλων ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξετάσας τὴν διδασκαλίαν τῶν Μεταρρυθμιστῶν διεῖδε τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐχώριζεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ ἀνυποστόλως ὑπέδειξεν εἰς τοὺς σοφοὺς Γερμανοὺς τὰς θεμελιώδεις κατ' ἀρχὰς διαφοράς, ἔπειτα δὲ καὶ τὰς ἑπι μέρους, ἐκάλεσε δὲ αὐτοὺς πρὸς ἔνωσιν

μετά τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βίσει τῆς δογματικῆς διδασκαλίας, τῆς στηριζομένης ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως.

Ἄλλ' οἱ σοφοὶ τῆς Τυβίγγης ἀπέροριπτον διαφορῆδην τὴν παράδοσιν, ὅσον καὶ ἂν προσεπάθθησαν νὰ κολάσουν τὸ προᾶγμα. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς ταύτης ὁ Ἱερεμίας διέκοψε πᾶσαν περαιτέρω συζήτησιν, ἐξακολουθήσας μόνον τὰς φιλικὰς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς σοφοὺς σχέσεις. Ἡ μακρὰ αὕτη ἀλληλογραφία διεξήχθη εἰς τόνον φιλικὸν καὶ ἀξιοπρεπῆ διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ προκαθημένου αὐτῆς μεγάλου Πατριάρχου.

14. Μόλις ἔληξεν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐκλήθη ὁ Ἱερεμίας νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν μεταρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ιγ'. Ὅστις τῷ 1582 διὰ βούλλης διέταξεν ἐν τῇ Δύσει ὅπως ἡ 5ῃ Ὀκτωβρίου λογισθῆ 15, ἐκάλεσε δὲ καὶ τὸν Πατριάρχον νὰ δεχθῆ τὸ διορθωμένον ἡμερολόγιον, ἐλπίζων οὕτω εἰς σχετικὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν διεσπασμένων Ἐκκλησιῶν, ἀποκαλῶν δ' ἐν τῇ περὶ τούτου ἐπιστολῇ τὸν Ἱερεμίαν «σεβαστὸν ἀδελφὸν Πατριάρχον Κωνσταντινουπόλεως» καὶ ἀποστείλας καὶ πολύτιμα πρὸς αὐτὸν δῶρα διὰ τῶν δύο ἑπτανησίων Μιχαὴλ Ἐπάρχου καὶ Ἰωάννου Βουσιᾶ. Διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα ἤδη πρότερον πρὸς τὸν Ἱερεμίαν εἶχεν ἀποταθῆ ὁ δόγης τῆς Βενετίας Nicolo Jovanni Daronte, ὅστις παρεκάλει τὸν Πατριάρχον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Βενετίας δοθῆδοξοὺς Ἕλληνας νὰ δεχθῶν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ νέον ἡμερολόγιον.¹⁾ Ὁ Ἱερεμίας ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Δόγην τὴν μὲν γενομένην διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου θεωρεῖ ὅλως ἄσχετον πρὸς τὴν χρησιμὴν θρησκείαν, ὡς «παίγνια ὄρολογίων, οὐδὲν ὄντα» παρακαλεῖ δὲ ὅπως ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι οἱ δοθῆδοξοὶ ὑπήκοοι τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας νὰ τηρῶσι καὶ ἐν τούτῳ τὰ πάτρια ἔθιμα, ὡς τοῦτο ἐπινεύσει φρονίμων παπῶν τῆς Ρώμης γίνεται καὶ δι' ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα, διακρίνοντα τὰς δύο Ἐκκλησίας. Θαυμάζεται ἐν τούτῳ ἡ πολιτικὴ φρόνησις τοῦ μεγάλου Πατριάρχου πρὸς τὸν Δόγην καὶ ἡ μετριοπάθεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ρώμης, ὡς Λέοντα τὸν Γ' καὶ Κλήμεντα τὸν Ζ'. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁ Πατριάρχης ἀπεκρίνατο καὶ πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ παρεκκλίνῃ τῶν θεσπισμάτων τῶν Συνόδων καὶ τῶν πατέρων

1 «Ἴνα δυνηθῆ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ρώμης συνεορτάζειν ἕνεκα τῆς ἐπομένης εἰρήνης τῶν Χριστιανῶν».

τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον καὶ ἡ νέα μεταρρυθμισὶς δὲν εἶναι καὶ ἀστρονομικῶς ἀπολύτως ἀκριβής. Ἐγράφη ὅτι ὁ πάπας προέτεινεν εἰς τὸν Ἱερεμίαν τὸν τίτλον καὶ τὸ ἀξίωμα καρδινάλιου, ἂν ἐδέχετο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὅτι τοῦτο ὁ Πατριάρχης ἀπέρριψε. Τοῦτο εἶνε ὅλως ἀβάσιμον, ἂν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἰδιαιτέρως ἐπεμελήθη περὶ τῶν Ὀρθοδόξων οὐ μόνον τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὸ παπικὸν κράτος βιούντων, πνευματικὸν ἐπόπτην τῶν ὁποίων εἶχε διορίσει τὸν σοφὸν Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφείας· ὅτε δὲ ὁ αὐτὸς πάπας Γρηγόριος Ἰδρυσεν ἐν Ρώμῃ τὸ Ἀθανασιανὸν κολλέγιον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλλήνων μὲ προσηλυτιστικὸν σκοπὸν, ὁ Ἱερεμίας ἀντέδρασεν οὐ μόνον διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῶν Γραμμάτων ἐν Κ)πόλει καὶ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας διὰ συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1593 θεσπίσας ὅπως «ἐκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ παρoικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιῇ ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις», ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ρωσσίας Θεόδωρον ἔγραψε συγιστῶν αὐτῷ νὰ «καταστήσῃ παρ' ἑαυτῷ φροντιστήριον μαθημάτων Ἑλληνικῶν, ζώπυρον τῆς σοφίας τῆς ἱερᾶς, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐκ βάρβρων κινδυνεῖ ἀφανισθῆναι ἡ τῆς σοφίας πηγὴ».

15. Ὅπως ἀμεσώτερον ἀντιλήφθῃ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἐπεχείρησεν ὁ Ἱερεμίας μακρὰν περιοδείαν ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῷ 1574 καὶ τῷ 1578, διασχίσας τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔλθων μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ὅτε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρὰ τινα μέτρα κατὰ τινῶν ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν, οὓς ἔπασεν ἢ ἐξώρισε συμφώνως πρὸς τὴν πληρεξουσιότητα τῆς ἐκλεξάσης αὐτὸν συνόδου. Ἐν μέσῳ ὅμως τῆς πολυμεροῦς ταύτης ἐθνικῆς δράσεως ὁ μέγας Πατριάρχης ἐστερήθη ἀπροσδοκῆτως τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ προστάτου, τοῦ πανισχύρου Δομεστικοῦ Μιχαὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οἱ ἐχθροὶ τούτου καὶ τοῦ φίλου καὶ προστάτου αὐτοῦ Μ. Βεζύρου Σόκολη Πασᾶ συκοφαντήσαντες αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν τῆς βασιλείας ἐπέτυχον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Μ. Βεζύρου νὰ ἀποσταλῇ εἰς Ἀρχίαλον ἀνακτορικὸς διαγγελεύς, ὅστις καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀποπνίξας, τὴν δὲ περιουσίαν αὐτοῦ ἐδήμευσε· μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἐφρονεύθη καὶ ὁ Σόκολη Πασᾶς. Ἡ ἀπώλεια αὕτη ἦτο ἀπαρχὴ τῶν δεινῶν τοῦ Ἱερεμίου. Τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ἐξ ἀγ. Ὄρους ὁ ἐξόριστος πρόφην Πατριάρχης Μητροφάνης, διαθέσας τὴν μεγάλην περιουσίαν του καὶ τὴν τῶν συγγενῶν του, ὅπως ἀνατρέψῃ τὸν Πατριάρχην, ἀπόντα μάλιστα εἰς τὴν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα περιοδείαν. Ὁ Μ. Βεζύρης ὅμως ὑπεστήριξε τὸν Ἱερεμίαν καὶ ἐκ τούτου αἱ ἐνέργειαι τοῦ Μητροφάνους ἀπέτυχον. Ὅτε ὅμως τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1579 ἐφρονεύθη καὶ ὁ Σόκολη Πασᾶς, ὁ νέος Μ. Βεζύρης Ἀχμέτ Σινᾶν Πασᾶς,

πρόην ἄλβανός κουρεύς, κατήγγειλε τὸν Ἱερεμίαν εἰς τὸν σουλτᾶνον ὡς φίλον καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Σόκολη καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν τοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον ἄνευ ἐκλογῆς ἢ συγκαταθέσεως τῆς Συνόδου κατέλαβεν ὁ Μητροφάνης, ὅστις εἰρήσθω τῷ 1572 εἶχε παραιτηθῆ οὐ μόνον τοῦ θρόνου ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. Κατὰ τῆς βιαίας ταύτης ἐπιβολῆς τοῦ Μητροφάνους κατεξάνεστησαν καὶ οἱ συνοδικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες· πρὸ τῶν ἀπειλῶν ὅμως τοῦ Μητροφάνους οἱ συνοδικοὶ ὑπέκυψαν καὶ ὑπέγραψαν ἔγγραφον καθαιρέσεως τοῦ Ἱερεμίου ὡς βιαίου καὶ τυραννικοῦ πρὸς τὴν Ἱεραρχίαν καὶ τὸν κλῆρον. Ἡ δυσφορία ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἐκ τούτου, ὁ δὲ Σουλτᾶνος Μουράτ ὁ γ' ἐνοχλούμενος ἐκάστοτε ὑπὸ τε τοῦ Μητροφάνους καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ Ἱερεμίου ἠπείλησεν ὅτι ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ κατάστασις αὕτη θὰ μεταβάλῃ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Παμμακαρίστου εἰς τέμενος.¹⁾

16 Εὐτυχῶς μετὰ ἐπτάμηνον ὁ Μητροφάνης ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐπεβάρυνε τὸ χρέος τοῦ Πατριαρχείου διὰ ὑπερόγκων δαπανῶν ὑπὲρ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐν Χάσκιοι, προαγαγὼν ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ἀνεψιὸν του Θεόληπτον, ἔγγαμον ἱερέα, εἰς μητροπολίτην Φιλίππουπόλεως καὶ ἀφήσας ἐντολὴν ὅπως ὁ διάδοχός του πληρώσῃ τὰ χρέη τοῦ ἀληθῆ ἢ εἰκονικά. Ἔσπευσαν τότε οἱ συνοδικοὶ νὰ καλέσουν πάλιν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἱερεμίαν (μετὰ τὴν 9 Αὐγούστου 1580), ἀκυρώσαντες τὸ ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ. Εὐρὼν τὴν Ἐκκλησίαν βεβαρημένην διὰ χρέους ἀφορήτου ὁ Ἱερεμίας ἠναγκάσθη ν' ἀποταθῆ πάλιν πρὸς τὸ ἔθνος καὶ δι' ἐξάρχων ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νέας θυσίας. Τοῦτο ὅμως ἐξεμεταλλεύθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν Φιλίππουπόλεως Θεόληπτον συγγενεῖς τοῦ Μητροφάνους συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν πατριαρχικῶν κληρικῶν «μετὰ τὰ δαιμονικά σκευή, τοὺς κληρικούς ἄρχοντας», λέγει ὁ Χρονογράφος, καὶ ἐξύφαναν συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ, παραστήσαντες αὐτὸν εἰς τοὺς τούρκους ὡς ἐχθρὸν τοῦ κράτους καὶ ὡς βαπτίσαντα γυναῖκας μουσουλμανίδας, ὡς ποιήσαντα γενιτσάρους καλογήρους καὶ ὡς ἀπεγείροντα τὸν πάπαν κατὰ τῆς βασιλείας «καὶ ἄλλα πολλά», τὸ συνηθέστατον δηλ. καὶ πρότερον καὶ καθ' ὅλον τὸν 15^ο καὶ 17^ο αἰῶνας μέσον τῶν κολακευόντων τοὺς Τούρκους ἀρχολιπάρων σπουδαρχιδῶν· προφανῶς ἐχρησιμοποίησαν συκοφαντικῶς τὴν τόσον ἀνδρικήν στάσιν τοῦ πατριαρχοῦ περὶ τὸ ζήτημα τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου καὶ τὴν παρουσίαν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ πάπα, Ἐπάρχου καὶ Bonafé. Ἐβοήθησε δ' ἀμέσως αὐτοῦ καὶ ὁ ἀρχιθυρωρὸς τῶν ἀνακτόρων, ἐγκαλέσας εἰς τὸ δικαστήριον τὸν Ἱερεμίαν ὡς δῆθεν ἀδικηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Τὰς πρώτας μεταμεσονυκτίους ὥρας αἴφνης ὁ Ἱερεμίας ἀνηράγῃ ὑπὸ ἀνθρώπων τῆς αὐλῆς ἐκ τῆς κλίνης του καὶ ἀπήχθη, ἄγνωστον ποῦ, δέσμιος. Καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ αὐτοῦ διέδωκαν ὅτι ἐπνίγη ὑπὸ τῶν τούρκων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ κυριώτατος δη-

1) Germiny, γάλλου πρέσβεως, ἐκθεσις πρὸς τὴν βασιλομήτορα Αἰκατερίναν τῶν Μεδίκων, Ἄπριλ. 1580, ἐν *Negociations du Levant* III p. 897.

μιουργὸς τῆς συνωμοσίας Φιλιππουπόλεως Θεόκλητος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Γνωσθέντος ὁμοῦ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅτι ὁ πατριάρχης ζῆ, ὁ Θεόκλητος ἐπανῆλθεν ἐκ τοῦ μέσου τῆς ὁδοῦ εἰς Φιλιππούπολιν. Καὶ ἡ μὲν ζωὴ τοῦ Ἱερεμίου, πράγματι διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ἡ ἐξέργειαι τοῦ λαοῦ καὶ ἡ μεσιτεία τοῦ γάλλου πρέσβευος Germiny, τὸν ὁποῖον ἰδίως παρεκάλεσεν ὁ μητρ. Μονεμβασίας Ἱερόθεος, ὁ πεπαιδευμένος καὶ τολμηρὸς κληρικὸς καὶ διὰ τὸ ρητορικὸν του τάλαντον καὶ τὴν χρηστότητά του λατρουόμενος ὑπὸ τῶν ἐλλήνων τοῦ Γαλατᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεολήπτου διὰ τσοσούτων ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν θυσιῶν παρασκευασθέντα πλακοῦντα ἀπροσδοκῆτως ἐφῆρπασεν ὁ Καισάρειος Παχώμιος ὁ Πατέστος. Μιτυληναῖος τυχοδιώκτης καταρραδιουργήσας τὸν μητρ. Χίου, ἐξαπατήσας τὸν Μητροφάνη, διὰ λόγους οἰκονομίας ἀπεστάλη εἰς τὴν μακρυνὴν Καισάρειαν. Εὐρισκόμενος ὁμοῦ ἀπὸ τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ παρακολουθῶν τὸν κατὰ τοῦ Ἱερεμίου πόλεμον κατῴρθωσε διὰ τινος αὐλικοῦ ἐξωμότου συμπολίτου του, νὰ καταλάβῃ διὰ νυκτὸς τὸ Πατριαρχεῖον, νὰ διαρπάσῃ αὐτὸ καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς συνδικοὺς νὰ προβάσῃ καὶ εἰς κανονικὴν αὐτοῦ ἐκλογὴν. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Μονεμβασίας, οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων εἴτε διὰ δουλοπρέπειαν εἴτε διὰ μῖσος κατὰ τοῦ Ἱερεμίου εἴτε καὶ τρομοκρατηθέντες προσέβησαν εἰς ἐκλογὴν λέγοντες «προσκυνοῦμεν τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως», καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀνακτορικὴν τσαούσην, παρόντα, οἰοῦναι ἀντιπρόσωπον τοῦ προστάττοντος σουλτάνου. Τότε ὁ λαὸς ἔσπευσε θορυβωδῶς εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ κατήγγειλε τὸν Πατέστον ὡς «διεφθαρμένον καὶ ἀγράμματον». Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς καταγγελίας ταύτης ἐνώπιον τοῦ τούρκου δικαστοῦ, ὁ Πατέστος συνελήφθη καὶ ἐδεσμεύθη. Ὁ δὲ Θεόκλητος ἄπειρα δαπανήσας καὶ κατὰ τοῦ πρόφην συνεργάτου του Πατέστου κατέλαβε τὸ Πατριαρχεῖον τῷ 1585. Ὁ Ἱερεμίας ἀπεστάλη ἐξόριστος εἰς Ρόδον, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1587. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀνάστατος. Ἡγουμένου τοῦ τολμηροῦ Μονεμβασίας καὶ τοῦ διπλωματικοῦ καὶ ὀρητικοῦ ἀρχidiaκόνου τοῦ Ἱερεμίου Νικηφόρου ἤρχισε τραχὺς ἀγὼν κατὰ τοῦ νέου ἐπιβάτου Θεολήπτου, καὶ ὁ ἀγὼν διεξήχθη ἐπονειδίτως ἐκατέρωθεν διὰ ἀναισχύντου δωροδοκίας, τῶν ἐβραίων χρηματοδοτούντων προθύμως τοὺς πρὸς τοῦτο δανειζομένους. Καὶ ἐπέτυχον μὲν τέλος οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἀπόντος Ἱερεμίου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τούρκοι ἐξετέλεσαν τὴν πρό τινων ἐτῶν ἀπειλήν τῶν κατέλαβον τὴν Παμμακάριστον τῷ 1586 ἐκδιώξαντες τοὺς Χριστιανούς. Ὁ Νικηφόρος κατῴρθωσε ν' ἀποκομίσῃ ἐκεῖθεν σκευὴ τινὰ καὶ βιβλία καὶ εἰκόνας, ἱερὰ τινὰ λείψανα καὶ ἄλλα κειμήλια, ἔτι δὲ τὸν θρόνον τοῦ Ἱερεμίου. Ὁ χρονογράφος δὲν ἀποκλείει τὴν ἐν τούτῳ συνε-

νοχήν τοῦ Θεολήπτου, ἐπαγόμενος τὰ ἐξῆς «Καὶ ἐκαταφρονήθη τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν πολλὰ καὶ ἀτιμάσθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη· διότι καμμία δικαιοσύνη ἐκεῖ μέσα δὲν ἦτον, μόνον σιμωνιακά, θεοκάπηλοι, ἀδικίες, πλεονεξίες καὶ ἄλλα μυρία ἀτοπήματα ἀπὸ τοὺς κληρικούς, τὸ περισσότερον ἀπὸ καλογήρους». Πικρὰ ἀλήθεια, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀλήθεια. Ἐπαυελθὼν ὁ Ἱερεμίας ἐκ Ρόδου καὶ εὐρῶν κατειλημμένην τὴν Παμμακάριστον ἔκλαυσε πικρῶς, εἰπὼν ὅτι δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἂν ἐγνώριζε τοῦτο. Ἐγκατεστάθη δὲ προσωρινῶς εἰς τὰ «ὀσπίτια τῶν Βλάχων», τὸ σήμερον Βλάχ-σαράϊ, καὶ συγκαλέσας τὴν σύνοδον καὶ τοὺς ἄρχοντας μετριοπαθέστατα καὶ σοφάτα ἀνέλαβε νὰ θεραπεύσῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τεταραγμένην κατάστασιν. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἦτο οἰκτροτάτη· ὁ Θεολήπτος εἶχεν ἐξαντλήσῃ τὴν φορολογικὴν ἀντοχὴν τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς Πατριαρχείας του συγκομίσας περὶ τὰ 13 ἑκατομμύρια δραγμῶν. Ὁ μέγας πατριάρχης ἀπεφάσισε ν' ἀναζητήσῃ ἀλλάχου τὴν ἀνακούφισιν τοῦ Ἐκκλ. Ταμείου καὶ ἠξίωσε παρὰ τῶν οἰκτρῶν προκατόχων του Παχωμίου καὶ Θεολήπτου νὰ βοηθήσουν αὐτὸν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον, ὁ μὲν Πατέστος ἀπερχόμενος εἰς Κύπρον καὶ Ἀλεξάνδρειαν πρὸς συλλογὴν ἐργῶν «διὰ τὰ χρέη», ὁ δὲ Θεολήπτος εἰς Ἰβηρίαν· αὐτὸς δὲ ὁ Ἱερεμίας ἀνέλαβε νὰ ἐπισκεφθῇ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν Ρωσσίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ Μονεμβασίας. Ὁ τσάρος Θεόδωρος Ἰωάννοβιτς καὶ ὁ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ τὰ πάντα διοικῶν πενθερὸς αὐτοῦ Μπορίς Γοδωνῶφ μεγάλως ἐτίμησάν τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν γενναίαν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν· ἀπήτησαν ὅμως ἀντὶ τούτου τὴν Ἰδρουσιν ὁμοιωτικῶν Πατριαρχεῖον διὰ τῆς προαγωγῆς εἰς Πατριάρχην τοῦ τότε μητροπολίτου Ἰώβ. Μετὰ τινὰς δισταγμοὺς καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων του ἰδία τοῦ Μονεμβασίας ὅλως ἀνθισταμένου εἰς τὴν ρωσικὴν ἀξίωσιν, ὁ Ἱερεμίας ἐχειροθέτησε τὸν Ἰώβ εἰς πατριάρχην, ἐπιφυλαχθεὶς νὰ ὑποβάλῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν ὀριστικὴν κρίσιν τοπικῆς ἐν Κ]πόλει συνόδου (1589). Ἐπιστρέψας ἐκ Ρωσσίας διὰ τῆς Πολωνίας, Λιθουανίας καὶ Μολδαυίας, πανταχοῦ τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος, ἐργαζόμενος δὲ καὶ καθ' ὁδὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Μολδαυίᾳ συνήντησε τὸν ἐξ Ἰβηρίας ἐπαυελθόντα Θεολήπτον, μεθ' οὗ συνεφιλιώθη· καὶ μαθὼν ὅτι ἐν Κ]πόλει ὁ μὲν ἐπικρατήσας καὶ ὡς τοποτηρητῆς διοικῶν Νικηφόρος ἐξήγειρε διὰ τῆς τραχύτητος καὶ ἀυθαιρεσίας του μέγαν περὶ τὸ Πατριαρχεῖον σάλον, ὁ δὲ σουλτάνος Μουράτ ἐξέδωκε διάταγμα ἀποδίδον τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον Πατριάρχην, ὁ πολυπαθὴς Ἱερεμίας ἔσπευσεν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν (1590).

17. Ἡ τελευταία αὕτη Πατριαρχεῖα τοῦ Ἱερεμίου διέρρευσε εἰς ἀδιάλειπτον φροντίδα περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀνορθώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτῳ δ' ἠτύχησεν ὁ μέγας Πατριάρχης νὰ ἔχη βοη-

θὸν καὶ συναντιλήπτορα τὸν διαπρεπῆ καὶ σοφὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον τὸν Πηγᾶν. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικυρώσεως τῆς πράξεως περὶ τοῦ Ρωσ. Πατριαρχείου ὁ Ἱερεμίας συνεκάλεσεν εἰς Κ[ο]πλίην τοπικὴν σύνοδον τῷ 1593, ἐνθα παρέστη καὶ ὁ Πηγᾶς, ἀντιπροσωπεύων καὶ τὸν Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων. Κατ' αὐτὴν ἐπεκυρώθη ἡ ἴδρυσις τοῦ Πατριαρχείου Ρωσσίας, καὶ ὠρίσθη ἡ θέσις τοῦ νέου Πατριάρχου ὡς πέμπτου ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν καὶ οὐχὶ ὡς τρίτου ὡς ἠξίουσαν οἱ ἐν Ρωσσίᾳ, ἠτιολογήθη δὲ τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Μόσχα ἦτο πρωτεύουσα ἀνεξαρτήτου καὶ μεγάλου κράτους καὶ ἔδρα βασιλέως, συμφώνως δηλ. πρὸς τὸν ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσαντα κανόνα. Ἡ σύνοδος ὁμῶς πλὴν τούτου ἀπέρριψεν καὶ τὴν περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἡμερολογίου πρότασιν, ἀπηγόρευσε δὲ ἰδίῳ κανόνος τὰς ἀταξίας τῶν τῆδε κακεῖσε περιφερομένων μοναχῶν καὶ ἄνευ ἀδείας ἰδρυόντων μοναστήρια ἢ εὐκτηρίους οἴκους· ὥρισεν τὴν ἀπαξ τοῦ ἔτους σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας πρὸς ἐξέτασιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ ἐπιβολὴν ποινῶν κατὰ τοὺς ὅρους τῶν πατέρων, εἰς ἐπειγούσας δὲ ὑποθέσεις ἐξουσιοδοτήθη ὁ Πατριάρχης συγκαλῶν τοὺς πλησιχώρους ἀρχιερεῖς νὰ ἐξετάξῃ τὰ πράγματα. Ἀπηγόρευσε πάλιν τὴν ἐπιχορηγίαν χειροτονίαν καὶ τὴν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν περιπλάνησιν τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ἔτι δὲ τὴν χειροτονίαν ἐγκληματιῶν καὶ τὴν ἀσχολίαν τῶν κληρικῶν περὶ κοσμικὰς φροντίδας, τὴν χρῆσιν πολυτελῶν καὶ μαλακῶν ἱματίων. Ἐπέβαλεν εἰς τοὺς κατὰ τόπους μητροπολίτας νὰ ἰδρῦσούν καὶ συντηροῦν σχολεῖα καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς θέλοντας νὰ διδάσκουν καὶ τοὺς ὀρεγομένους μαθήσεως· τέλος δ' ἐπέβαλε τὸν περὶ ἐφορτασμοῦ τοῦ Πάσχα κανόνα τῆς Α'. Οἰκ. συνόδου.

18. Ἀναγγείλασα δὲ ἡ Σύνοδος τὰς περὶ ὁμοσπουδίου Πατριαρχείου ἀποφάσεις, αἷς ἔλαβε παρόντος καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Τσάρου, ἔγραψε πλὴν ἄλλων πρὸς τοῦτον παρακαλοῦσα: «Κατάστησον παρὰ σοί, βασιλεῦ, φροντιστήριον μαθημάτων Ἑλληνικῶν, ζώπυρον τῆς σοφίας τῆς ἱερᾶς, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐκ βάθρων κινδυνεύει ἀφανισθῆναι ἡ τῆς σοφίας πηγή», ἐν τέλει δὲ οἱ φιλοπάτριδες ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐδικαιολόγουν τὴν πρότασιν αὐτῶν διὰ τῶν ἐξῆς τολμηρῶν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λόγων «ἵνα καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων, ἡ Μήτηρ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος, ἡ πηγὴ τῶν τοῦ κόσμου φωτισμῶν, ἔχῃ τὸ προσῆκον παραμύθιον ἢν αἰχμάλωτον οὖσαν, βασιλεῦ, καὶ Ἀσσυρίοις καὶ Βαβυλωνίοις καὶ Αἰγυπτίοις δουλεύουσιν, περιεπε θερμότατα, ἵνα μὴ ἐκλείψῃ τελείως, ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ταλαιπωριῶν καὶ ἀναγκῶν ἐκτριβεῖσα».

19. Τῷ 1594 παρεσκευάζεν ὁ Ἱερεμίας σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ Οἰκονομικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ζητήματος διὰ τὸ προσε-

χρὲς ἔτος 1595, καλέσας πρὸς τοῦτο καὶ τὸν Μ. Πηγάν. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ τῆς Πελοποννήσου ὥρισε τόπον συγκλήσεως τὴν Θεσσαλονίκην. Πρὶν ἢ συνέλθῃ ὁμοῦς ἡ σύνοδος ἐκείνη ὁ κλεινὸς Πατριάρχης ἀπέθανεν ἐν Κηφισῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1595 μόνις πρὸς ἐξηκοντούτης. Τῆς κηδείας αὐτοῦ προέστη ὁ διὰ τὴν Σύνοδον ἐλθὼν Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγάς, ὅστις καὶ ἀπήγγειλε θαυμάσιον ἐπικήδειον τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, ἀνακηρύξας τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογουμένως κατὰ τοὺς δυστήνους μὲν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ταραχώδεις δὲ διὰ σύμπαντα τὸν κόσμον χρόνους ἐκείνους, ὁ Ἱερεμίας ἀπετέλεσεν ἐξαιρετικὴν μορφήν, ἐπανειλημμένως μὲν ἀνυψώσας καὶ προβαλὼν τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ κατὰ τοῦ ὑπερεκχειλίσαντος ῥεύματος τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κόσμου καὶ τῆς γενικῆς ἐκ τῆς δουλείας διαφθορᾶς, ἐπιδιώξας ὡς μόνον τελεσφόρον μέσον θεραπείας τοῦ κακοῦ τὴν Ἐθνικὴν παιδείαν, περιφρουρήσας δὲ γενναίως καὶ φρονίμως τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὸ γόητρον τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν μεγάλην δοκιμασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Δύσει διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὅτε καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Μεταρρυθμισταὶ Προτεστάνται ἐκολάκευσαν καὶ τὰ γενικώτερα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὴν προσωπικὴν φιλοδοξίαν τῶν προκαθημένων αὐτῆς. Διὰ τῆς πρὸς ἑκατέρους πολιτικῆς αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας ἀπεκάλυψε πρὸς τὸν Δυτικὸν κόσμον τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ἀξίαν πολὺ μεγαλυτέρας ἢ ὅσον ἐνομίζετο προσοχῆς, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀνατολῇ πάντως ἔδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν καὶ παρασκευὴν πρὸς ἀντιμετώσισιν τοῦ γενοῦ δεινοῦ ἀγῶνος πρὸς τὴν παπικὴν Ρώμην, τοῦ ὁποῖου οἱ φοβεροὶ πρωτοπόροι, οἱ ἰησουῖται, ὡς πτηνὰ δυσοίωνα ἤρχισαν ἤδη τότε ἐγκαθιστάμενοι πολλαχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ. Ὁ τραχὺς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἰς αἰῶν εἶναι ἐπὶ θύρας. Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ὁ μάρτυς Πατριάρχης, θὰ συνεχίσῃ τραγικώτερον τὸ ἔργον Ἱερεμίου τοῦ Τρανοῦ.

Καθ. ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ